

KONGRESI I MANASTIRIT NË KËNDVËSHTRIMIN E PETRO JANURËS (ME RASTIN E 115-VJETORIT TË KONGRESIT TË MANASTIRIT)

Berton SULEJMANI¹

^{1*} Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova

^{*}Corresponding author e-mail: berton.sulejmani@unite.edu.mk

Përmbledhje

Rruga historike e alfabetit të gjuhës shqipe ka qenë e gjatë dhe shumë e rëndë. Fillon në shekullin XVI dhe mbaron në fillim të shekullit XX, kur në Manastir, Kongresi i Alfabetit, pranoi vendimin e alfabetit të sotëm të shqipes. Gjithë kjo histori dhe fat i vështirë i zhvillimit të alfabetit të gjuhës shqipe, krahas shumë studimeve të studiuesve tanë dhe të huaj, edhe Petro Janura,²⁷ nga prizmi i këtij fati të vështirë e zhvillon këtë temë. Petro Janura është themelues i Katedrës së Albanologjisë së Shkupit, e cila është pjesë e Fakultetit Filologjik “Bllazhe Koneski” të Universitetit “Shën Cirili dhe Metodi”. Me rastin e 60-vjetorit të Kongresit të Manastirit, Prof. Petro Janura botoi librin “Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe” (1969) në Shkup me ndihmën e “Entit për botime – NIP” të “Nova Maqedonisë”. Në këtë kumtesë, me rastin e 115-vjetorit të Kongresit të Manastirit, do të trajtojmë këndvërtimin e Prof. Janurës për këtë ngjarje nga më të rëndësishmet të kombit tonë.

Fjalë kyçe: Kongresi i Manastirit, alfabeti i gjuhës shqipe, Petro Janura, vendimet e Kongresit, delegatët.

²⁷ JANURA Petro (1911-1983). Studiues i shqipes, profesor. Lindi në Fier (Shqipëri). U shkollua në Rumani dhe në Itali. Pas Luftës së Dytë Botërore jetoi dhe veprroi në Maqedoni dhe gjithë jetën u angazhua për emancipimin e shqiptarëve. Burgoset në Tetovë dhe syrgjynoset në llogorin famëkeq të Prishtinës, në të cilin qëndron deri më 15 nëntor 1944, kur edhe çlirohet Prishtina. Shquhet për kontributin e tij në ruajtjen dhe kultivimin e gjuhës, të kulturës dhe të traditës kombëtare. Në Shkup e kaloi pjesën kryesore të jetës dhe aty e zhvilloi, e afirmoi dhe e përmbylli veprimtarinë publicistike, arsimore, shkencore dhe intelektuale, duke punuar 30 vjet rresht mësues e profesor i gjuhës dhe i letërsisë shqiptare. Është ndër kuadrat e rrallë shqiptarë me arsim të lartë në Maqedoni. Punoi si profesor në shkollën e parë të mesme në gjuhën shqipe (në normalen e Shkupit), pastaj në Fakultetin e Filologjisë e në Shkollën e Lartë Pedagogjike në Shkup. Qe themelues i gazetarisë shqiptare në Maqedoni (si drejtor i parë i gazetës “Flaka e Vëllazërimit”), i mendimit shkencor albanologjik në Maqedoni dhe themelues i Katedrës së Gjuhës dhe i Letërsisë Shqiptare të Shkupit, në të cilin punoi prej fillimit të saj: si lektorat (1952-1956) e seminar (1956-1971), mandej katedër (1971), derisa vdiq më 1983. Botoi mbi 20 artikuj të vlefshëm me kritikë letrare dhe historike për vepra dhe autorë të ndryshëm shqiptarë e të huaj. Ndër artikujt shkencërisht të qëndrueshëm mbesin studimet për dokumentet e para të shkrimit të shqipes, veçmas për “Perikopenë e Ugjillit”, ndërkaq, si kurorëzim i veprimtarisë kërkimore-shkencore të profesor P. J. llogariten dy studimet monografike: “Për historinë e alfabetit shqip” (1969) dhe “Migjeni” (1982) të dyja të botuara në Shkup. Historia e alfabetit përgjithësisht është ndër të parat studime monografike për alfabetin e shqipes. Është pjesëmarrës në Kongresin e Drejtshkrimit (1972). (Berton Sulejmani) Nga Fjalori Enciklopedik i Kosovës I, A-K, ASHAK, Prishtinë, 2018.

<https://doi.org/10.62792/ut.albanologjia.v11.i21-22.p2587>

Libri me titull “Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe”, u botua me rastin e jubileut të 60-vjetorit të Kongresit të Alfabetit të Gjuhës Shqipe, i cili u mbajt në Manastir më 1908. Iniciativën për botimin e këtij libri përkujtimor, siç shkruan autori në pasthënie, e mori Komisioni (ad-hoc) Republikan i Maqedonisë për festimin e këtij përvjetori. Në këtë libër s’është paraqitur e tërë historia e alfabetit të gjuhës shqipe. Këtë e tregon vetë titulli i tij. Për shkak kohës shumë të shkurtër, as që ka qenë e mundur, sepse duke e punuar librin, dr. P. Janura, është bindur se për këtë histori mund të shkruhen disa vëllime, kurse detyra e tij ka qenë të kalojë fluturimthi nëpërmjet margjinave të kësaj historie.

Përmes materialit dokumentues dhe bibliografik që kishte në dispozicion, dha esencën e kësaj date të rëndësishme historike të popullit shqiptar. Por, rëndësia e këtij studimi, përkatësisht këtij libri, është kolosale për shkak të kohës dhe vendit ku u botua, sepse, veç të dhënava të reja shkencore, tregon se edhe shqiptarët e këtyre trevave qysh në vitin 1969 në Shkup, pra para gjysmë shekulli (saktësisht 54 vjet më parë) kanë trajtuar tema dhe kanë botuar libër që lidhet me një nga ngjarjet më të shënuara në historinë e kulturës dhe të kombit shqiptar në tërësi, një nga arritjet më të mëdha, krahas Kongresit të Drejtshkrimit të Gjuhës Shqipe të vitit 1972, në fushën e kulturës në shekullin XX.

Mendim pozitiv (ose recension siç do t’i thoshim sot) për këtë libër të Petro Janurës, në fund të librit ka dhënë edhe dr. Vojsllav Dançetoviqi,²⁸ me mendimin e të cilit u pajtua edhe akademik Idriz Ajeti.²⁹ Historia e alfabetit të gjuhës shqipe është me të vërtetë e rëndë e që fillon në shekullin XVI dhe mbaron në fillim të shekullit XX, kur në Manastir, Kongresi i Alfabetit, pranoi vendimin e alfabetit të sotëm të shqipes. Është preiudha e robërisë së popullit shqiptar nën sundimin turk. Kjo histori është edhe fati i vështirë i zhvillimit të alfabetit të gjuhës shqipe. Petro Janura, në këtë libër, nëpër prizmen e këtij fati të vështirë e zhvillon këtë temë.

Dr. P. Janura, duke shfrytëzuar një pjesë të madhe të gjithë asaj që ishte thënë deri në atë kohë për këtë çështje dhe duke ndjekur këtë nëpër historinë e popullit shqiptar, mbërrin në përfundime të veta rreth kësaj ngjarjeje të rëndësishme të kulturës shqiptare. Rrugën e zhvillimit të alfabetit të gjuhës shqipe e vështron në mënyrë shumë kritike dhe mbërrin në përfundime shumë objektive dhe kësaj ai jep një kontribut të ri rreth kësaj çështjeje. Me rëndësi të veçantë në këtë libër të Janurës është se ai me kujdes shkon pas historisë në lidhje me këtë çështje. Ai thekson se rruga e zhvillimit të kulturës shqipe dhe e alfabetit të shqipes është e pandashme prej vetë historisë së popullit.

Këtu shihet se pesë shekujt të sundimit turk i japin rëndësi të posaçme luftës për zhvillimin e alfabetit të shqipes. Pushteti turk, për ta mbrojtur pjesën islame të shqiptarëve, e përkrahu alfabetin turko-arab. Grekët përkrahën alfabetin grek në vend të shqipes, kurse kleri katolik e përforconte alfabetin latin. U përdor edhe alfabeti cirilik për të shkruar shqipen. Për këto shkaqe, çështja e alfabetit të gjuhës shqipe, s’mund të zgjidhej. Atë e zgjidhi Kongresi i Manastirit (1908). Dr. Petro Janura, i vë në dritë dhe i sqaron historikisht.

²⁸ DANÇETOVIQ Vojsllav (1905-1974). Gjuhëtar dhe folklorist serb nga Kosova. Lindi në Vushtrri ku e mbaroi shkollën fillore. Gjimnazin e kreu në Prishtinë, studimet për gjuhë frënge në Francë dhe u diplomua në Zvicër. Romanistikë studioi në Zagreb. U angazhua si lektor në Seminarin e Albanologjisë në Beograd në vitet 1935-1937. Ka bashkëpunuar me A. Xhuvanin, K. Cipun, E. Çabejn, A. Budën për hartimin e “Fjalor serbokroatisht-shqip” (Tiranë, 1947). Në vitin 1948-49 u zgjodh mësimitdhënës për gjuhë dhe letërsi shqipe në Universitetin e Beogradit. Mbrojtiti doktoraturën në vitin 1957 me temën “Sufiksi diminutiv i emrave të gjuhës shqipe”. Botoi artikuj për gjuhën shqipe dhe për folklorin dhe përgatiti përmbledhjen “Kangë popullore shqiptare të Kosovë-Metohisë I-II” (Prishtinë 1952-1963), bashkë me Kadri Halimin dhe Anton Çetën. Bashkë me S. Imamin dhe Gj. Kostiqin është autor i librit për mësimin e gjuhës shqipe për serbë “Bazat e gjuhës shqipe” (Beograd, 1959) autor i studimit “Fjalë të urta shqipe” (Prishtinë, 1971). Hartoi veprat “Gramatikë e gjuhës së sotme shqipe” (fonetika, morfologjia dhe sintaksa), “Historia e letërsisë shqipe” dhe “Poezia epike popullore shqiptare”. (Naile Mala-Imami) Nga Fjalori Enciklopedik i Kosovës I, A-K, ASHAK, Prishtinë, 2018.

²⁹ Petro Janura, *Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe*, f. 197-198, botues NIP Nova Makedonija, Shkup, 1969.

Larmia e shkrimit të shqipes me alfabetë të ndryshme, që i imponoi edhe çasti politik i kohës, mori pjesë në krijimin e botëkuptimeve të ndryshme rreth problemeve komplekse të jetës. Mund të themi se u krijua një dezekuilibër politik, shoqëror, kulturor, arsimor, letrar dhe fetar, që, të gjitha në një vend, synuan drejt derutimit (hutimit, trulllosjes) të shqiptarit përpara problemeve të sigurisë kombëtar-e.³⁰ Këtë e kërkonin sundimet e ndryshme politike dhe konfiguracioni politik-shoqëror-moral i kohës e sidomos i kohës së sundimit osman. Si efekt u potencua faktori fe, i cili bëri përçarje ndër shqiptarë duke i imponuar shqipes alfabetin grek dhe arab në vend të atij latin tradicional.

Këto alfabetë vunë në rrezik edhe unitetin kombëtar të shqiptarit e sidomos bastadruan gjuhën shqipe që përditë ngarkohej me fjalë të huaja të kota. U krijua një tollovi, shkruan dr. P. Janura, që nisi të zhduset prej viti 1878 dhe mori fund, de jure, më 1908. Meritën më të madhe për këtë arritje e kanë pionierët e njohur të alfabetit të shqipes e në herë të parë, dr. Janura, përmend K. Beratin, Dhaskal Todrin, De Radën, K. Kristoforidhin, Shoqërinë e Stambollit (Samium), Shoqërinë “Bashkimi” dhe Shoqërinë “Agimi” të Shkodrës me Doçin, Fishtën dhe Mjedën në krye, por të gjithë kanë si prind Buzukun e Matrëngën.

Autori i librit shkon edhe më larg për të gjetur gjenezën e alfabetit të shqipes të cilin duhet kërkuar në mbishkrimet ilire, mesape në jug të Italisë, që janë shkruar me alfabetin etrusk dhe grek të latinizuar. Norvegjezi Sophus Bugge (1892) është marrë së afërmi me mesapishten. Ata që i kanë studiuar mbishkrimet mesape s’kanë ditur shqip e prandaj s’mundën të konstatojnë se BILAS > bijë, ANDAS > ende, TABARAS > të bar, DASTUS > dashm, BARDIZIDIHI > Bardhul. Mesapishtja është i vetmi dialekt i ilirishtes që ka gjurma të shkruara (E. Çabej).³¹ Pra, stërgjyshërit e shqiptarëve, ilirët, nën ndikimin e gjuhës latine dhe të kulturës romake, në shekullin VI – I, para erës sonë, përdorën alfabetin latin të tipit onisial.

Ky alfabet vijoi të përdoret edhe pas krishterizimit të tyre në shekullin III. Si të tillë ilirët vijuan të jenë të lidhur me këtë alfabet, me shkrimin latin, por tani të tipit semionsial, edhe nëpërmjet të fesë krishtere. Kjo gjë vijoi gjer në ndarjen e saj në atë të lindjes dhe në atë të perëndimit, kur filloi të ndihet, por më dobët, edhe ndikimi i shkrimit grek bizantin, kurse njëherit me islamizimin e një pjese të madhe të shqiptarëve të fillojë të ndihet edhe ndikesa (siç shkruan P. Janura) e shkrimit arabo-turk. Pra, jemi përpara trifazave të shkrimit të shqipes në periudha të ndryshme të historisë së rëndë të vetë shqiptarit e të shkrimit të tij.

Prandaj s’mund të flitet për një alfabet etimologjik të gjuhës shqipe, por për një alfabet tradicional të huajtur, siç është ai i latinishtes, të cilin shqipja e mori hua kur ishte në fazën iliriane. Pra, prej shekullit VI para erës sonë ai po e përdor vazhdimisht, siç pamë më lart, nën formën e alfabetit etrusk ose grek të latinizuar,³² kurse prej shekullit I para erës sonë, u përgjithësua alfabeti latin i riformuar. Pra shkrimi i gjuhës shqipe filloi me atë etrusk dhe grek në variantë latine. Këtij alfabeti iu shtuan gerat O, K, F, S, kurse alfabeti i shekullit III para erës sonë mori këtë formë: A B C D E F G I (K) L M N O P Q R S T V X. Këtë alfabet e përvetësoi shqipja duke i shtuar shenja të tjera që i kërkoi fonetika e saj. Iu shtuan edhe 16 germa që s’kanë qenë gjithnjë siç janë sot.

Petro Janura jep edhe disa hipoteza për albanët e Kaukazit (nëse këta janë shqiptarë) duke u mbështetur shkrimin e konsullit francez pranë Ali Pashë Tepelenës – F. Pouqueville në veprën e tij “*Voyage dans la Grece*” (*Udhëtimi për në Greqi*), II, Paris, 1820, nën ndikimin e gjeorgjishtes, përdorën alfabetin mesropean, me tipare të alfabetit kishtar armen. S’dihet nëse ky alfabet u përdor prej shqiptarëve në këtë shekull ose më vonë, kur mitropoliti grek Eremia propagonte forcimin e krishterizimit në Ballkan. Shembëllen me alfabetin e Todhrit, të cilin Hahni e quajti alfabeti pellazgjik ose alfabeti i Elbasanit.

³⁰ Petro Janura, *Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe*, f. 3, botues NIP Nova Makedonija, Shkup, 1969.

³¹ Po aty, f. 113.

³² Marcel Cohen, *La grande invention de l’écriture et son évolution*, (Shpikja e madhe e shkrimit dhe evolucioni i tij) f. 190, Paris, 1958.

Mbi alfabetin mesropean flet bën fjalë edhe G. Krispi në studimin e vet ku ndër të tjera thotë: “Ka disa elemente të alfabeveve krejtësisht të vjetër të përdorur në Iliri, në Maqedoni dhe në Epir³³. Krispi bazohet në theksimet e Malte Brunit në “*Geographia universale I*” (*Gjeografia universale I*), Milano, 1828. Albabeti në fjalë ka edhe elemente të moçme etruske, siç thekson L. Geitler në “*Die albanesischen und slavischen Schriften*” (*Shkrimet shqipe dhe sllave*), Vjenë 1883. Shqipja është gjuhë e stërlashtë, por shkrimi i saj, që dokumentohet bindshëm, është mjaft i ri. Fillon prej viti 1555 me “Mesharin” e Gjon Buzukut. Ky shkrim llogaritet si më i vjetër.

Po të lëmë menjanë mbishkrimet mesape dhe venete, duhet ta lidhim me datën 1285 kur në një kishë të Dubrovnikut thuhej mesha edhe në gjuhën shqipe. Supozohet se me këtë rast mesha do të ketë qenë e shkruar me germa latine, siç ishte bërë zakon me kishën katolike. Nëse ky është supozim, që duron të vërtetën relative, viti 1332, kur shqipja shkruhej me alfabetin altin, si shënon Brokardusi (Gulielm Adae) në “*Monuments pour l'histoire des provinces de Namur, du Hainaut et du Luxembourg*” (Monumente për historinë e provincave të Namurit, Hainaut dhe Luxemburgut), Bruksel, 1856, IV, f. 298, sipas relacionit në latinishte “*Directorium ad passagium faciendum*”, lib. I, kap. VIII, është dëshmi e fortë dhe bindëse me fuqinë e të vërtetës absolute, se shqipja shkruhej edhe nëpër libra.

Alfabeti latin, si tradicional, ka kontinuitet përdorimi në shkrimet shqipe edhe pse s’ka qenë i përbashkët për të gjithë shqiptarët, por ka qenë më i përhapuri dhe më i preferuari, duke filluar prej vitit 1462, kur me të Pal Engjulli i Durrësit shkroi me dorë Formulën e pagëzimit, e cila, edhe pse ka vetëm një fjali, demonstron se kisha katolike shqiptare e përdorte alfabetin latin monogramë dhe bigramë, të tipit humanist rond, pa shenja diakritike. Përdoret S për Sh dhe Gh për G.³⁴ Në këtë libër, autori jep të dhëna, përkatësisht tregon kontributin shumë të madh të të gjithë shkrimtarëve shqiptarë të periudhës së letërsisë së vjetër shqiptare si dhe gerrat dhe shenjat grafite që përdorën.

Shkrimtarët të cilët ishin të preokupuar edhe për çështjen e alfabetit përmenden në libër: Gjon Buzuku, Pjetër Budi, Frang Bardhi (i cili shkroi edhe për shkak të gjuhës sonë që po bastardohet), Pjetër Mazreku, Pjetër Bogdani, Gjon Nikollë Kazazi. Alfabetin e shkrimtarëve të vjetër katolikë e gjejmë deri nga mbarimi i shekullit XIX nëpër librat letrarë të botuar në Shkodër më 1898 prej Ndoc Nikajt. Ky është i ashtuquajti “Alfabeti i Shkodrës” që në realitet nuk është i Shkodrës, por një variant i ri dhe më i plotë i alfabetit të përdorur nga shkrimtarët e lashtë fetarë. Ky alfabet dallon zanorat hundore nga oralet (gojoret), por edhe këtu hasim joqëndrueshmëri, por jo aq dukshme. Si elemente të veçanta të këtij alfabeti, Profesor Janura, vëren: g = zh, z = c, c = ç, z = x, g = xh, c = q, gh = gj, = dh, = th, kurse togjet **mb** dhe **nd** i paraqet të asimiluara në **m** dhe **n**.

Alfabetin latin e përdorën edhe arbëreshët e Italisë qysh në vitin 1592 kur Lekë Matrënga e përdori në veprën e vet “*E mbsuame e krështerë*”, botuar në Romë. Në hapat e Matrëngës kalojnë edhe të tjerët shkrimtarë arbëreshë të shekullit XVIII, si: Nikollë Filja, Nikollë Brankati dhe Nikollë Keta. Për të madhin poet shqiptar, arbëreshin e Makit, autorin e shumë veprave të çmueshme lirike dhe të gjinive të tjera letrare, Jeronim de Radën, dr. P. Janura, shkruan se bëri përpjekje të stabilizojë alfabetin e shqipes, por s’pati sukses të plotë, sepse ai vetë s’ishe i qëndrueshëm edhe në përdorimin e alfabetit që ai e përpiloi.

Këtë e verën në gjithë veprën e tij, por sidomos në “Rapsodi të një poemi shqiptar” (1866) ku u përpoq të japë besnikërisht tingujt e të folmes arbëreshe të Italisë (rrethi i Kozencës). Te de Rada vërejmë alfabetin latin, por nga greqishtja mori disa germa. Përdor edhe germa me shenja diakritike, digrama dhe trigrama. Përpjekje për thjeshtësimin e alfabetit të gjuhës shqipe bënë edhe Zef Skiroi e Zef Jubani.

³³ Giuseppe Krispi, *Memoria sulla lingua albanese*, (Kujtime për gjuhën shqipe), Palermo, 1836.

³⁴ Petro Janura, *Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe*, f. 10, botues NIP Nova Makedonija, Shkup, 1969.

Përmenden përpjekjet e K. Kristoforidhit, J. Vretos, S. Dine, Th. Mitkos si dhe poetit shqiptar të Krushevës, Thimi Krei. Por, punën më të madhe rreth alfabetit të shqipes e bëri Sami Frashëri (1879) me anën e *Shoqërisë së Stambollit*, kurse Pashko Vasa, një ndër të parët e Rilindjes, më 1878 e paraqiti problemin e alfabetit të shqipes në studimin e tij në gjuhën franceze me titullin: “*L’alphabet latin applique a la langue albanais*” (*Alfabeti latin i zbatueshëm në gjuhën shqipe*), ku flet rreth përshtatshmërisë së alfabetit latin shqipes. Kjo shoqëri e pranoi alfabetin e Samiut, që njihet me emrin “Alfabeti i Stambollit”, për shkak se ai nuk deshë t’i dalë në shesh emri i vet, meqë Porta e Lartë lejonte vetëm të krishterëve të shkruajnë shqipen me alfabet jo arabo-turk, kurse myslimanëve jo, sepse, për shkak të fesë së tyre islame, i llogariste si turq e si të tillë nuk trajtonin problem nacional për pushtetin osmanli.³⁵

Krahas intelektualëve e shkrimtarëve shqiptarë të cilët janë me numër shumë më të madh se sa përmendëm më lart, edhe albanologët e huaj që treguan interes të posaçëm për gjuhën shqipe, janë pjesë e këtij libri. Po i përmendim vetëm disa, si: Johan Xylanderi i cili përdor alfabetin grek të përshtatur tingujve të shqipes, në të greqishtes. Veç Xylanderit përmenden edhe: mjeku gjerman C.H.T Rajnhold, A. Dozon, J.U. Jarnik, H. Pedersen, G. Majer etj.

Një kapitull i veçantë i kushtohet punës së Kongresit të Manastirit, rezultatet, reagimet dhe pasojat. Ka kapitull fillon nga faqja 69 dhe mbaron me faqen 112, përkatësisht me këtë faqe përfundon edhe vetë libri. Kongresi filloi në mënyrë solemne me 1 nëntor 1908³⁶ para 32 delegatëve të 26 qyteteve dhe shoqërive, që ka pasur 52 vota (disa delegatë kanë pasur dy vota, kurse 18 delegatë ishin pa drejtë vote). Gjithse ka pasur 50 delegatë. Për kryetar nderi i Kongresit u zgjodh “Madhëri e Tij” Qeveritar, Hivzi Pasha.

Anëtarë kanë qenë: Ellahudin Bej dhe Gjergj Qiriazhi (Manastir), Shefqet Frashëri dhe Thoma Avrami (Korçë), Grigor Cikla dhe Sami Pojani (Shkollat e amerikanëve), M. Grameno, Rauf Gjinoakastra dhe Bajo Topulli (Gjirokastrë), Dhimitër Buda dhe Simon Shuteriqi (Elbasan), Shahin Kolonja (Kolonjë), Luigj Gurakuqi, Mati Logoreci dhe Gj. Fishta (“Bashkimi”), Ndre Mjeda (“Agimi”), Hil Mosi (“Gegënia”), të gjithë nga Shkodra, Ahile Eftimiu (Konstancë), Sotir Peci (Bukuresht – Amerikë), Zejnel Leskoviçi (Leskoviçi), M. Frashëri (Janinë – Selanik), Leonidh Naçi (Vlorë), Rafëz Ibrahimiqi dhe Emin Bej (Shkup), Refik Toptani (Tiranë), Adhem Shkaba (Sofje), Dhimitër Male (Filipopull), Fehim Bej Zavalani (Misir), L. Gurakuqi (Itali) dhe Nexhat Vrioni (Berat).

Kongresin e hapi Fehmi Zavalani, në cilësinë e tij si kryetar i atëhershëm i Këshillit të Klubit “Bashkimi” të Manastirit. Për kryetar të delegatëve u zgjodh Mithat Frashëri e si nënkryetarë u zgjodhën: Luigj Gurakuqi dhe Gjergj Qiriazhi, kurse si sekretarë: Hil Mosi, Thoma Avrami dhe Nyzhet Vrioni. Luigj Gurakuqi propozoi që të bëhet një alfabet i ri “**për të mos thyer zemrën askujt**”. Pastaj filluan diskutimet, sidomos për germat **dh, gj, ll, nj, sh, th, xh, zh, y, ë** që s’i kishte alfabeti latin. Vetëm rreth germës **dh** u mbajtën dy mbledhje. E kësaj ata 11 anëtarë të Komisionit që morën në shqyrtim gjetjen e alfabetit të shqipes mbaroi punën në mbledhjen e gjashtë kur u vendos forma e alfabetit, por prapë iu bënë edhe disa ndërrime të tjera, kurse formën definitive ia dha mbledhja e tetë.

U arrit një kompromis që alfabeti i Stambollit të mbetet në fuqi edhe për një kohë e të përdoret paralelisht me alfabetin e ri, ky me atë të “Bashkimit” me disa ndërrime dhe plotësime nga ai i Stambollit e i “Agimit”. Komisioni që kreu këtë punë historike që i përbërë prej: **Gj. Fishtës** (kryetar), **L. Gurakuqi** (nënkryetar), **M. Frashëri**, **Gj. Qiriazhi**, **Ndre Mjeda**, **G. Cilka**, **Taqi Buda**, **Shahin Kolonja**, **Sotir Peci**, **Bajo Topulli** dhe **Nyzhet Vrioni** (anëtarë).

³⁵ Petro Janura, *Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe*, f. 28, botues NIP Nova Makedonija, Shkup, 1969.

³⁶ Edhe pse data e pranuar unanimisht është 14 – 22 nëntor 1908, sepse këtë e jep vetë njohësi i mirë i gjithë procesit të Kongresit, Gjergj Qiriazhi në “*Raport i Kongresit të Manastirit më 1/14 të vjeshtës së tretë – 1908*” dhe mbaroi në 22 të kësaj vjeshte (nëntor) 1908.

Mbledhja plenare, që vazhdimisht diskutonte, më më fund mori vendimin historik që **“të merret Abeceja e Stambollit e me të bashkë një abece latine që të mësohen e të përdoren bashkërisht në mes të shqiptarëve ... Më vonë jeta e bëri të nevojshme mbajtjen e një alfabeti, të alfabetit të mbështetur krejtësisht në krakterin latin”**, me këto 36 shenja grafike: a, b, c, ç, d, dh, e, ë, f, g, gj, h, i, j, k, l, ll, m, n, nj, o, p, q, r, rr, s, sh, t, th, u, v, x, xh, y, z, zh. Me të drejtë Profesor Petro Janura shkruan se odiseja e popullit shqiptar është edhe odiseja e gjuhës së tij. Odiseja e shkrimit të shqipes është odiseja e alfabetit të gjuhës shqipe. Odiseja e shkrimit të shqipes qe shumë e rëndë, por sot lulëzon. Me këtë edhe odiseja e alfabetit të gjuhës shqipe qe e vështirë, por e çau me guxim dhe vetëmohim rrugën e tij me pengesa të shumta e të llojllojshme.

Pra, pas shumë diskutimesh u vendos alfabeti i sotëm i gjuhës shqipe, i cili menjëherë u luftua prej komisioneve të posaçme hoxhallarësh e feudalësh turkomanë, të shtypur prej xhonturqëve. Këto komisione kishin për detyrë që me çdo mjet të ndalojnë botimin e librave me këtë alfabet, sidomos me atë letin, por të botohen me atë turko-arab e poashtu t’i bëhen pengesa sa më të mëdha zhvillimit të kulturës shqipe.

Me rëndësi të veçantë, veç tjerash, është edhe artikulli me titull **“Lufta për alfabetin e shqipes në Vilajetin e Manastirit”** botuar në gazetën “Vardar” të Shkupit, nr. 12/28. II. 1910, ku ndër të tjera thuhet edhe këto: “Këtu është lëvizja më e fortë për alfabetin latin” dhe se pushteti i xhonturqëve inskenon mitingje kundër këtij alfabeti dhe “Mitungu më i rëndësishëm ka qenë ai i Ohrit, në të cilin kanë marrë pjesë më se 3000 veta, ku të gjithë janë deklaruar kundër alfabetit latin.”³⁷

Pra e drejtë dhe e logjikshme do të ishte që puna e alfabetit të marrë fund një herë me vendimin e Kongresit të Manastirit, por në rrugën e tij xhonturqët vunë edhe të tjera pengesa. Këto qenë aq të mëdha sa që ai u bë mollë grindjeje dhe përçarjeje edhe ndërmjet shqiptarëve. Fati i lumtur bëri që kjo të mos jetë as e gjerë, as e thellë e as e gjatë si kohë. Mbajti gjer sa u zhduk Preandoria Osmane më 1912. Kumtesën time do ta përmbyll me vlerësimin që Petro Janura në librin e tij me titull “Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe” të botuar në Shkup në vitin 1969, për alfabetin e gjuhës shqipe thotë: *“Alfabetin e sotëm që e përgatitën shekujt me anën e njerëzve dashamirë të shkrimit e të kulturës shqipe, zyrtarisht e stilizoi në formë definitive dhe e vuri në zbatim data 1908, që u ratifikua prej datës 1912 edhe pse në këto data nuk u dha asnjë urdhër, por etika e ndërgjegjes së ndershme kombëtare, që i pruri këto data, u bë urdhër për t’u pranuar përgjithnjë ky alfabet”*.³⁸

Referencat

- [1]. Cohen, Marcel. *La grande invention de l'écriture et son évolution*, (Shpikja e madhe e shkrimit dhe evolucioni i tij), Paris, 1958.
- [2]. Fjalori Enciklopedik i Kosovës I, A-K, ASHAK, Prishtinë, 2018.
- [3]. Janura, Petro, *Nga historia e alfabetit të gjuhës shqipe*, NIP Nova Makedonija, Shkup, 1969.
- [4]. Krispi, Giuseppe, *Memoria sulla lingua albanese*, (Kujtime për gjuhën shqipe), Palermo, 1836.

³⁷ Po aty, f. 78.

³⁸ Po aty, f. 82.